

Echt kleuteronderwijs ziet het spel niet in de eerste plaats als een middel, maar als een doel

- Gepubliceerd door Luc Koning op 2 december 2019

Het stokpaardje

Iedereen die mij volgt, zal gemerkt hebben dat ik een aantal stokpaardjes heb. Eén van die stokpaardje is het thema: Het spel als doel.

Veel mensen stellen dat spelen belangrijk is voor jonge kinderen, maar vaak blijkt dat dan niet om het vrij spelen te gaan, maar om spelen als middel om aan allerlei ontwikkelingsdoelen voor rekenen en taal te werken.

Heel veel van wat spelen wordt genoemd, heeft weinig met spelen te maken. Het gebruik maken van speelgoed wil niet altijd zeggen dat er dan sprake van spelen is.

Waar gaat het om?

Mijn uitgangspunt is dat kind-zijn en spelend in de wereld staan onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het gaat bij het spelgedrag om een kenmerk van het kind zijn. Kinderen krijgen voeding en hebben dus energie. Ze kunnen niet in een beroep werkzaam zijn, maar ze willen iets met die energie.

Bovendien hebben de meeste kinderen een ontwikkelingsdrang. Die energie en die ontwikkelingsdrang kunnen ze kwijt in het spel. Dat betekent dat het spel niet in de eerste plaats een middel is om aan de motorische ontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling en de taal-denkontwikkeling te werken, maar spel is in de eerste instantie een doel op zichzelf, een vorm van het kind zijn.

Dat betekent dat als kinderen niet kunnen spelen, ze niet volledig kind kunnen zijn. Ik heb de indruk dat de spelkwaliteit van de kinderen wat aan het teruglopen is net zoals de tekensvaardigheid. De beeldschermtijd van de kinderen is toegenomen en veel spelletjes voor de iPad zijn ook te weinig open en te weinig echt speels.

In publicaties gaat het mij te veel om het spel als middel en te weinig om het spel als doel. Scholen die er vanuit gaan dat groep 1 en 2 eigenlijk een opleidingsschool zijn voor groep 3 kenmerken zich door het spel te zien als middel om te werken aan wat zij lees- en rekenvoorwaarden noemen.

Scholen die respect hebben voor het nu kind zijn van de kleuter zien spel in de eerste plaats als uiting van het nu kind zijn. Zij willen er voor zorgen dat kinderen nu ook echt kind kunnen zijn en nemen het spel dan ook serieus. Ze begeleiden bij de kinderen dan ook de spelgerichtheid, de spelkwaliteit en het samenspelen.

Wanneer is iets dan spelen?

In het nu volgende gaat het vooral om het spelen in speelplaatsen en in de hoeken in het kleuterlokaal of buiten. Dus over het (ver)beeldend spel, maar ook over het omgaan met constructiemateriaal en het buitenspeelmateriaal.

Spel kent een paar hoofdkenmerken, nl. openheid en daarmee samenhangend dat er geen sprake is van een vooropgezet doel.

De openheid betekent dat er met de spelmaterialen van alles mogelijk is. Er ligt niets vast en zeker niet het einddoel of een eindresultaat. . Daarom noem ik puzzelen geen spelen en ook mens–erger-je-niet is eigenlijk geen echt spel. Alles ligt daar immers vast.

Maar als kinderen in een spelplaats zijn met rijke en uitnodigende materialen dan kan het spelen alle kanten uitgaan. Kinderen gebruiken dan hun fantasie en vaak ontstaan er vanuit de aard van het materiaal ook nieuwe uitingsvormen. Blikken met echte bonen ontlokken heel ander spelgedrag dan de kant en klare spelmaterialen. Een poppenhoek/huishoek biedt pas echte spelmogelijkheden als er materialen zijn toegevoegd aan de kant en klare materialen.

Helaas is het zo dat kinderen vaak in zo'n rijke ruimte steeds weer dezelfde speelfilm willen realiseren. Bij het spelen in huis-hoek/poppenhoek valt het op dat veel kinderen vaak hetzelfde ritueel uitvoeren. Dan lijkt het wel spelgedrag, maar het is het afdraaien van een film. Je ziet dat ook bij leerkrachten die, als ze op bezoek komen in de poppenhoek op bezoek komen, altijd maar thee komen drinken. Waarom meldt die leerkracht zich niet als nieuwe buurvrouw of gaat ze voor de huishoek liggen en zegt ze dat ze van de fiets is gevallen.

Dat spel serieus nemen doe je door een bijzondere materialenaanvulling en het ontlokken van gedrag de kinderen. Je ziet ook jongens die altijd spelen dat er auto-ongeluk is gebeurd of dat er sprake is van een lekke band.

Kinderen hebben dus een fantasievolle leerkracht nodig die spelideeën kan opperen, een aanzet kan geven, een suggestie kan doen en die prikkelende materialen plaatst en zelf fantasievol mee kan spelen.

Samenhangend met de openheid als basiskenmerk is in het voorafgaande ook wel aangegeven dat er geen sprake van een vooropgezet doel moet zijn. Het afwerken een speelfilm kan tijdelijk een functie hebben omdat kleuters dat herhalen plezierig vinden of soms even ontwikkelingsmoe zijn. Toch is het belangrijk dat u niet alleen kijkt of kinderen wel tot 20 kunnen tellen, maar ook of ze voldoende gevarieerd kunnen spelen. Als het u opvalt dat ze toch een speelfilm afwerken dan kunt u kiezen voor de drie genoemde invalshoeken (andere materialen, suggesties doen en meespelen).

Openheid en geen vooringenomen plan zijn de hoofdkenmerken van echt spelgedrag. Een ander kenmerk is de vrijwilligheid. Ik heb wel eens kind in de poppenhoek horen zeggen: „Ik haat de poppenhoek”. Dat kan niet en leidt niet tot spelgedrag. Bekijk wat de favoriete spelvormen zijn van uw kinderen en dwing ze niet timmeren als de daar niets mee hebben.

Daarnaast moet spelen leuk zijn, moeten kinderen zich veilig voelen en moeten ze actief zijn.

Spel als middel?

In het voorafgaande pleitte ik voor het spel als doel. Er is een invalshoek waar spel als middel acceptabel is en dat is dat het spel het middel is om het kind kind te kunnen laten zijn. De taak van de school is niet kleuters nu al te focussen op de nieuw te vermoede vaardigheden van de 21e eeuw, maar ze ook kind te kunnen laten zijn. Het gaat om kleuters!

Daarnaast leren we kinderen in groep 1 en 2 natuurlijk ook wel vaardigheden en kunnen ze kennis verwerven, oefenen we sociale vaardigheden, maar het spel moet in de eerste plaats spel blijven.

Wat leren kinderen dan tijdens het spelen? Ze leren in de eerste plaats te spelen. Ze krijgen ook de kans hun creativiteit te ontwikkelen.

Het is niet fout om zo nu en dan het spel als middel te gebruiken en taaldoelen of rekendoelen in te bouwen, maar het hoofddoel moet het spel zelf zijn.

En als kinderen niet kunnen spelen?

Als kinderen niet kunnen spelen moet u ze leren spelen. Dat klinkt raar dat je ze iets aan moet leren waarbij juist de vrijheid zo'n grote rol is speelt. Kinderen kan geleerd worden te spelen waarbij na het wat sturende begin van de begeleiding, het mogelijk is toch uiteindelijk het openheidsaspect ook bij deze kinderen weer in het spel te krijgen.